

Sami Tchak & Annie Ferret (Togo)

Sami Tchak (vlastním jménem Sadamba Tcha-Koura, narozen 1960 v Bowoundě) je tožský spisovatel. Po absolutoriu filosofie na univerzitě v Lomé v roce 1983 učil na střední škole. V roce 1986 přijel do Francie studovat sociologii. Doktorát získal na Sorbonně v roce 1993. Na základě výzkumu na Kubě v roce 1996 sepsal esej *Prostituce na Kubě. Komunismus, Isti a triky*. Jeho literární tvorbu výrazně ovlivnila mexická a kolumbijská kultura. Počínaje románem *Hermina* z roku 2003 se všechna jeho díla odehrávají v imaginárním prostředí Latinské Ameriky, které se ve skutečnosti podobá spíše Africe. Kromě povídek a článků, které se objevily v několika časopisech a revuích, publikoval šest románů a čtyři eseje. V roce 2004 získal Sami Tchak Velkou cenu černé africké literatury za celoživotní dílo. V roce 2025 vyšel román-esej *Profaner Ananda (Zneuctít Anandu)*, který napsal s Annie Ferret.

Annie Ferret je spisovatelka a profesionální modelka. Žije v rodné dělnické čtvrti na okraji Paříže. Ve svých textech se zabývá jednak uměním a pozorováním, ale také pamětí a procesem jejího přenášení z generace na generaci v nevyřčeném i ve stínech, které v těle zanechává. Stále je silně svázána se západní Afrikou, zejména s Togem a Mali, kam pravidelně jezdí a kam zasazuje některé své příběhy. Vydává knihy povídek, novely a zatím jí vyšly dva romány: *Les Hyènes (Hyeny, Grasset, 2021)* a *Un Petit wonder (Malý wonder, éditions Project'iles, 2024)*.

ukázky přeložila Nicole Rážová

Úvod

Slova, která se vám chystáme přečíst, budou vyprávět příběh o ženě, o lásce a přátelství, o literatuře, a nakonec i o nás. Seznámili jsme se před deseti lety právě díky literatuře – a ta prostupuje naše životy dodnes.

Před rokem či dvěma jsme se rozhodli napsat příběh čtyřma rukama. Pro nás oba to bylo něco zcela nového. Nechtěli jsme slévat naše hlasy v jeden, přáli jsme si nechat zaznít každý zvlášť, co nejsilněji, abychom vyjádřili náš závazek literatuře. Zvolili jsme si postavu blízkou a obdivovanou – mauricijskou spisovatelku Anandu Devi, která souhlasila, že se nám s vědomou spoluúčastí vydá jako postava. Jednou se jedná o osobu rozdvojenou do dvou mytických bytostí, ženské a mužské, jindy zase o někoho podobného Anandě, tak jak ji známe dnes – po stavu, jež vstupuje do dialogu se Samim Tchakem, obdobně, jako spolu ve třech občas rozmlouváme ve skutečném životě.

I – Mnich a dopis (Annie Ferret)

úryvek z *l'Histoire du moine Ananda dialoguant avec lui-même – Příběh mnicha Anandy rozmlouvajícího se sebou samým*

Mnich Ananda se chlubí, že už toho mnoho zažil, sedm set padesát pět a osmapadesátkrát čtyřiatřicet, a přece ještě nic neviděl. V jeho srdci však žije naděje. Naděje nevysychá ani na břehu smrti. A tak to zkouší ještě jednou. V tu chvíli se krajina proměnila. Tvary kolem nich změnily velikost i podobu, staly se větší i menší zároveň. Skály podél cesty, stupínky obrů, se tyčí jako vysoké stěny s velkorysími křivkami a volutami. Vypadá to, že jsou v nich uvězněna ženská božstva, která je z výšky blahosklonně a lehce posměšně pozorují a šklebí se na ně. Pod podrážkami jim zatím zmizely předchozí pochybnosti – rozpadly se na kamínky jemné jako zrnka písku, ale mnohem ostřejší. Mnich se musel několikrát zastavit, zout si botu a s bručením ji vysypat, než se znovu pustil do boje s prachem. A teď krvácí. Štěrk se barví do karmínova, čímž je prozradí supům kroužícím nad jejich hlavami. Přesto se tento terén zdá být jako stvořeným k zastavení, jako by ta jeho nezlomná touha udělat si pauzu vyčistila okolí a uhladila všechny překážky.

„Tak možná tady, maličká?“

A stařena tentokrát skutečně přikývne. Její prsty se sevřely dojetím. Poznaly to místo. Poznaly ho dřív než ona. Levou ruku nejprve vztáhla ke krku, poté ke rtům, jako by se snažila zadržet výkřik.

„Ano,“ řekne.

Muž zabrzdil vozík. Slunce je ještě vysoko. Ze všech sil se opírá do kamenů. Stojí ho to úsilí, jelikož už je přeci pozdě, ale vytrvává, je to jeho způsob, jak být s nimi. Ví, že se jedná o slavnostní okamžik a že už tu možná další takový nebude, a tak ho prodlužuje. Jen několik nečekaných vteřin, než se zřítí dolů. Stařec i stařena rozjímají. V protisvětle se rýsují jeho klamné obrysy. Lichotky pro starého spisovatele. Kamenné hromady jako sloupovité knihovny. Takové jsou zaoblené tvary slibů, kamenná lůna obrácená k nebi, připravená přivést na svět něco nového. Vrstvy a vrstvy knih. Je třeba se nechat svést, dokonce sám sebe chytit do pasti, přesvědčit se o nesmrtelnosti samochválou. Raději vše než prázdnota a zapomnění.

Po krátké modlitbě, aby hvězda dne trochu uvolnila své sevření, dědek pustil řídítka. Obešel vozík. Nad palcem u nohy mu zaschla krev. S překvapivou ohebností v groteskním výstupu zvedl haksnu, ona ji s neméně ohromující lehkostí zachytila a vyčistila mu prsty i mezery mezi nimi, než mu je vrátila v žádoucím stavu. Stařec pokládá nohu na zem, stařena bez ostychu doširoka roztahuje ty své a už to sviští a sviští, jako by se vše najednou mělo zrychlit. Její oblečení je do tohoto počasí vhodnější než mnichova kutna. Zelené sáří, široká sukně bez knoflíků, holá kůže pod prsy, korzet a přes něj nestydatě visící ňadra, stehna rozevřená dokořán, široce roztažené prsty v sandálech na opěrkách pro nohy. Jakmile stojí před ní a vrstvy začnou v tomtéž sledu odpadávat, rozvázaná sukně, rozepnutý korzet, stařec je znovu zcela ztuhlý, omezený v pohybu, sevřený v hábitu, jenž z něj pomalu sjíždí. Ještě před chvílí zvedal svou nohu do vodorovné polohy s lehkostí, ale nyní potřebuje čas než se, konečně nahý, ohne v pase a opře se celou vahou o levou područku vozíku. Stařena se instinktivně nakloní

doprava, aby se oba neskutáleli do krajiny. Takhle to nemá být. Přece nešli celou tu dlouhou cestu zbytečně. Narovná se, jakmile ucítí, že sevření jejího společníka polevilo – jeho koleno bez velké rány, jen se zapraskáním dopadlo na zem, klouby ho pálí, pouští se trochu moc brzy a vykřikne bolestí, když jeho půlky narazí na kámen. Ona se v tichosti směje. To je na nic, mít velké břicho a tak malý zadek. Často mu to vytýká, ačkoli je to z její strany lehce sobecké, především protože má prostě ráda kulaté zadky.

„Nejste jediní, kdo mají rádi měkké zadky, víš? Už jsem ti to říkala: pivo jde celé do břicha, na zadek je potřeba mlíko a škrob, jako to dělají Mauritanky před svatbou. Jejich mužům by to taky neuškodilo, jenže právě ti pánové je vykrmují. Bylo by to jinak, kdybych ty předpisy dělala já.“

„Přitom oni pivo nepijou,“ poznamená logicky dědek.

„Břicha jim rostou tak jako tak, dokonce i Fulbům, to si nemysli. Je to ženská výsada a mužská nemoc, vy si to těhotenství vyrábíte i ušima, jak moc nám závidíte. A děláte to potají, protože si navíc myslíte, že jste nenápadní.“

„To je tím vozíkem,“ zamumlá si stařec, tentokrát pro sebe.

„Cos říkal?“

„Nic.“

Ananda je nyní opřený zády o vozík a spočívá mezi spisovatelčinými stehny. Už ho nežádá o opakování. Už nepotřebuje získat čas. Její dech se zkracuje. Zvláštní, jak mohou mít i dva staří lidé, trosky mezi troskami, stále zájem o tělo a touhu. Je to jako naděje, plamínek, který nikdy nevyhasne a plane v rytmu naplnění, doteků, výkřiků a smyslných tvarů. Ve vzduchu kreslí prstem křivky plné odstínů a představ s nárokem být stále těly, jejichž dužinou lze proniknout, tučnými a poddajnými těly, jež člověk rád ohmatává a poslouchá, jak vzdychají.

Stařena rozváže plátěný pytlík, který celou cestu pečlivě opatrovala na klíně. Čtenář si toho do této chvíle nevšiml, ale teď vidí, že pytlík obsahuje vše a skoro nic, kontinent dvou životů, přechod, jež se nyní chystají završit.

„Máme všechno?“

„Bez obav!“

Bába nejprve opatrně vytáhne láhev svěcené vody, houbičku lufu, pak flakon s olejem a na závěr dvě malé knihy. Na přebalu může čtenář zahlédnout Dlouhý povzdech a Muži, kteří mi zpívají. Stařec s uspokojením vydechne. To nejlepší ho teprve čeká a on to ví. Stařeniny prsty jsou ztuhlé artrózou, ale ne tolik jako nohy a kolena, a on tuší, o co jde, stejně jako předtím u něho bolest za chvíli zmizí, tak rychle, jako se objevila. Zná tělo svého mnicha nazpaměť, protože je v podstatě jako všichni muži. Mladý nebo starý, je mnohem jednoduššího milovat než ženu, která, bez ustání dokola něco omílá a umí se těšit jen z jedné věci. Je to omezení, ale někdy i výhoda, nevyčítá mu to, miluje ho jako milovala všechny ostatní, jako byl milován během sedmi set padesáti pěti životů, miluje ho víc než všechny jeho spojené říše, protože ženy rozpoznají všechny proměny těla dřív, než je postihnou. Od nemluvněte až po nemohoucího, jsou to vždy jejich ruce, jež omývají a pomazávají těla ostatních. Čeho by se měly bát? Tohoto o nic víc než jakéhokoli jiného. Že měl jiné milenky, mladší než ona, to je jí

úplně jedno. To tělo už před ní nemůže skrýt nic víc než kterékoli jiné, ani slávu, ani strasti, ani výbuchy vzteku a slepé uličky, všechna drobná selhání už od chlapeckého věku, všechno je zapsané tady, mezi dvěma rameny, napravo a nalevo od kořene krku, vkládá na to místo své dlaně, hněte a tře, znovu hněte, znovu tře, sebejistě ho masíruje, dokonce i sémě proudící ještě v jeho bocích i ty nejmenší slzy, ví přesně, jak je najít, kdyby chtěla, je na to odbornice, i kdyby v něm zůstala sebemenší kapka, dokáže ji rozbublat, přivést k varu a nakonec uvolnit. Zavřel oči. Myslí na totéž. Jako ostřílená znalkyně už vylila na hlavu svého milého polovinu lahve, vlašný pramínek, který jej přesto dokáže osvěžit. Stéká mezi lopatky, kopíruje oblouk páteře a všechny drobné kostěné výstupky.

„Takhle, miláčku?“

„Ano, takhle.“

Brzy už nebude schopen odpovídat na otázky. Jeho smysly už se ztrácejí v extázi toho poslední ho okamžiku. Jejího posledního okamžiku. Nezapomínejme, že to celé dělá především pro ni. On se stále ještě drží Království. Objekt, které si nechce za žádnou cenu nechat ujít, jež si chce vštípit do paměti, takový osobní lexikon zážitků, mnohem žhavější než poprvé, nedůležitě poprvé, jemuž v životě přikládáme tolik významu, než si při odchodu uvědomíme, že ve skutečnosti jedině, co se počítá, je právě tato chvíle, již se chystají prožít uprostřed trosek. Voda v lahvi je našťěstí nevyčerpatelná. Bude tryskat jako pramen, dokud ji budou potřebovat, budou ji pít do sytosti, budou si v ní omývat břicha i pohlaví, budou ji lízat jazykem z těla milovaného. Voda dál stéká a leskne se, vytváří rozverné potůčky, jež žena ihned v malých lomených kruzích masíruje lufou na ramena a zátylek mnicha. Malé kapky se ve slunci i teplem jejích dlaní odpařují. Když je pokožka suchá, omlazená, potře tělo svého milence vonným olejem. Dlouze se věnuje místům, která předtím pečlivě omývala rostlinnou houbou, poté se zručně přesune k bokům, jež pevně sevře. Vozík zmizel. Ohnivě slunce se jen pro ně zbarvilo do oranžova, zalévá je svým světlem, zatímco nyní oba stojí na svých dvacetiletých nohou, shlížejí na ně Kartágo a Egypt, nad hlavami se jim tyčí věž v Jumièges a archanděl Saint-Michel na vrcholku Mont rozprostírá svůj prapor jako baldachýn. Milují se pomalu, s trpělivostí vyhasínajících, jejich boky se vlní v rytmu, jež pouze rozdmýchá vášeň, ale nikdy ji nenaplní, zůstávají na prahu touhy, kterou nechtějí nechat zemřít, připraveni pro tuto iluzi přežití a věčnosti obětovat i to poslední zachroptění. A je pravda, že se budou opět následovat, jejich poslední spojení, drsné pohlazení na kameni, zůstane vyhloubené v paměti skal. Když se konečně zvednou, jsou nazí, jejich stařecká těla vyprávějí okolním troskám hor, jež jako by teď získaly několik dalších vrásek, a jež si zvolili jako kulisu pro své poslední splnutí v harmonii. Spisovatelka, přestože to nikdy nevyslovila nahlas, už tento svět, který se chystá opustit, nemiluje. Ty lidské stopy kolem, ještě zchátralejší než jejich těla, plné zločinů i velkoleposti těch, kteří je vytvořili, jim teď nabízejí poslední možnost se usmířit s nimi i sami se sebou – s těmi, kterými byli, ale ne s lidstvem.

„Zavři oči, Anando, má milovaná, soustřeď se. Je čas, abych popsal tvou krásu a rozklad.“

„Mou krásu, Anando? Ty jsi blázen. Je mi nejméně šest set let.“

„Není ti jich ani sto, Anando, a jsi krásná.“

II – Ananda a já (Sami Tchak)

Kruh

O hodinu později jsem myslela na kávu.
(„Budeš mě pít na oplátku za bolest,
Ty, jenž jsi byl, když jsem byla pustinou,
Spálíš si křídla, když mě budeš rozrývat,
Bez radosti,
Jako když velrybu zabijou.“

Když noc souhlasí, že se mnou bude mluvit, str. 27.)

„Musel se zchladit, takže nejdřív sprcha,“ říká mi.

Ale koho zajímá bolest stolu, na němž je položena vařící konvička s kávou? Je pozdě – ubohý stůl má na sobě stopu: pravidelný černý kruh. A tak jsme tu stáli, ona a já, před kruhem, který tu zanechalo dno italské konvičky na kávu, před kruhem, na nějž jsme fascinovaně hleděli, a jenž se musel dívat i na nás a vnímat vše, co jsme měli v břiše. Ten kruh byl nahý, stejně jako my. Otisk rozkoše ohně a dřeva. Uvědomovali jsme si, že se právě stalo něco důležitého.

Ten kruh, který za sebou zanechalo žhavé dno konvičky, ten pravidelný kruh, jež by zručný řemeslník zahladil, ale který v nás nesmazatelně zůstane, neboť se už vepsal z povrchu stolu do našeho srdce a usídlil se v naší mysli jako etnická skarifikace na tváři našich pochybností, ten nesmazatelný kruh v nás bude vypovídat o tom, o čem nebudeme schopni psát: o našem prokletí.

„Jsme zatraceni uvnitř kruhu, Anando.“

„Kruhu lidského údělu.“

Kruh.

Nic nás z něj nevysvobodí.

„Vyskočíš z kruhu, Sami, ten oheň tě nepolapí.“

„Nevyskočím, Anando. Naopak, cítím, že mám na nohou olověná závaží, takže nemá smysl, abych se pokoušel skákat. Jsem popálený, tolik to bolí, nevyléčitelná popálenina, již jsem zalil svými slovy, všemi, která jsem napsal, proudy, z nichž jsem těžil, podobně jako truhlář, co tvaruje dřevo, všemi, které jsem vydal, pomíjivými zbytky v nekonečném oceánu knih, jsem utrpení, jež nosí masku pýchy, falešný klid, který zvedá vnitřní vítr, aby mé jasnozřivosti vnutil to, před čím nemohu uniknout.“

„Co pro tebe mohu udělat, Sami?“

„Přijmi mě do chřtánu Vesuvu a nech mě být dalším žhavým uhlíkem té poslední erupce. Lávy. Lávy. Lávy uvnitř našeho zatracení!“

„Nenech se pohltit, ale kousni mě, Sami.“

„Kousnu tě.“

„Ale nejdřív mě nech zpívat.“

„Když už zpíváš, tak i tancuj. Tanči s otevřeným tělem, abych do tebe mohl nahlédnout, vstoupím do tebe svými očima, ponořím se do záhady tvých útrob, abych prozkoumal tvé

nitro, abych pozřel to, co se bojíš pustit na světlo, tvoji hanbu, pochybnosti, chyby, lži, zbabělosti, žárlivosti a pokrytectví – to nejhorší z tebe, Anando.“

(Sejmi moji kůži. Svlékni mě ze mě.

Podívej se zblízka:

Přečti můj osud v mých útrobách.

Když noc souhlasí, že se mnou bude mluvit, str. 20.)

„Sami, já už tančit nebudu. Je mi horko. Vyjděme z kruhu.“

„Už jsem ti přece řekl, že z kruhu nikdo neodejde, Anando.“

„Upadáš do fatalismu.“

„Ne, nejsem fatalista, ale ten kruh vypálený na stole žhavým dnem konvičky ve mně otevřel tuto potřebu slov, a totéž bych chtěl probudit i v tobě, slova. Máme přece alespoň toto, nesmyslný žvanění, jimž říkáme poezie nebo filozofie, tato slova, co nám vylézají z hlavy jako hovna z prdele. Uvolni se a vyser ta špinavá slova, jež sis tak dlouho držela v břiše, ta nejšpinavější slova, vypusť je, Anando. Pouze špinavá slova zavání Dáblem, naším otcem.“

(„Tancuj s ďáblem, jedině on

umí se smát a trpět k tomu,

Nic jiného se nepočítá,

Tancuj s ďáblem,

Jenž ti nabízí svět,

V zrnku písku

A nekonečno v těle bohů.“

Když noc souhlasí, že se mnou bude mluvit, str. 22.)

„Sami, tak vystupme z kruhu a směřujme k dílu.“

„Ale Anando, abychom mohli směřovat k dílu, musíme se v kruhu našeho prokletí pozvednout, až k vrcholu hory, k těm staletím drtivých odkazů. Ale vrchol hory je ptákem, jenž přistane tak blízko nás, že jakmile jen naznačíme pohyb jeho směrem, odletí pryč, ale kam? Odlétá, říkám ti, že odlétá, uvnitř kruhu odlétá a vzdaluje se, vzdaluje se uvnitř zdánlivě nekonečného kruhu, až je jen bodem, ztraceným v pochvě Tajemství, nepatrným bodem. Dílo je ne dosažitelné.“

„Sami, v tom případě se zabijme.“

„Sebevražda?“

„Ano, sebevražda.“

(„Víc než je nutné nebudu žít

To říkala matka

Tak to říkal táta

Dokud je ještě čas, musí se odejít.“

Když noc souhlasí, že se mnou bude mluvit, str. 22.)

Náhle se před námi uvnitř kruhu objevil otvor, z něhož vycházelo jasné světlo. Světlo nás přitahovalo a my jsme se sklonili nad jeho zdroj. Ve skutečnosti vycházelo z našich mrtvých těl propletených na dně díry. Naše těla vstoupila do světla, které jsme desítky let hledali nejistými slovy a bezpočtem otázek, jsou tam, v průsvitném rubáši světla, propletená v jakési hymně lásky. Vidím se, oči zavřené stejně jako ty tvé a pod tíhou citu pláču, Anando. Pro koho pláče člověk sklánějící se nad vlastním mrtvým tělem, pro koho? Pro koho, pověz, Anando, pláče muž okouzlený krásou své vlastní smrti? Pro koho pláču, skloněn nad našimi světélkujícími mrtvolami na dně díry? Pro tebe, ale i pro sebe. Protože takto proplete ni jsme ve smrti dospěli k završení našeho procesu splynutí jednoho s druhým, dospěli jsme do bodu dokonalého ztotožnění, kdy já jsem ty a ty jsi já.

Světlo vycházející z našich těl stoupá nejprve k okraji jámy, našeho hrobu, poté pokračuje v cestě ke hvězdám. Nebe je alegorií nesmrtnosti, ale sen o nesmrtnosti je pouze jiným slovem pro naše ostré vědomí o vlastní bezvýznamnosti, maska, již dáváme úzkosti, jež nás svírá při pomýšlení, že stačí jen mrknutí a upadneme do lačné propasti zapomnění, že po nás v myslí živých nezůstane ani pach, ani sebemenší ozvěna.

Oslavujme se na kraji této díry, nechme se prostoupit světlem našich vlastních mrtvých těl, ať námi projde na své cestě ke hvězdám. Tančeme kolem díry světla, kolem našich propletených těl, mumii, jež by odsud nikdo nevykopal, jež spočinou zde, v této díře, jako egyptské poklady s hlavou položenou na polštář věčného ticha, tančeme pro zapomnění, jímž se staneme, neboť nejkrásnější pohřeb, ten, který si zasloužíme, by měl být naší vlastní tvorbou. Spisovatel píše pro svůj pohřeb, spisovatel píše svůj pohřeb. Náš život zasvěcujeme vlastní smrti. Taková je nádhera naší marnosti. Oslavme tuto marnost na okraji našeho hrobu, odkud sálá zářivá krása našich mrtvol.

„Jak jsme krásní, když se objímáme v našem vlastním světle!“

Bohužel se však musíme od té díry vzdálit, abychom žili dál a znovu se vydali na cestu, jejíž délku neznáme.

„Jsme bolestným napětím k nejistotě.“

„Bolestným napětím k nejistotě, jo, Sami? Ale co nám pak zbude z očí, až přijdou červi? Co zbude z naší krásy? Co zůstane z naší krásy, až země zařve hladem a rubáš zpopelňujícího ohně se zjeví jako šat posledního sňatku? Před námi je oceán nenasytných uhlíků, kterému máme čelit rukama ze slámy. Ti, kdo jej už překonali, jsou našimi nejkrásnějšími legendami z popela. Jsem unavená, unavená z běhu uvnitř Kruhu. Nyní jsem těhotná tvou lyrikou a uchýlím se tedy do ústraní, kde budu očekávat narození našeho syna.

Mně tedy náleží poslední verše:

Podívej, podívej na moje boky,

Možná naposled,

A nad našimi něžnými sny, Bude bdít smrt,

Jediná dcera Věčnosti.“

(„Nevěřil jsi mi,
Když jsem ti ukazovala svou smrt,
V rytmu svých kotníků,
Přitom stačilo jen naslouchat
Sovici na stromě,
Jež křičela přesně ve chvíli našeho milování.

Když noc souhlasí, že se mnou bude mluvit, str. 20.)

Ananda mě opustila, odešla pryč. Co mi teď zbývá? Její dílo. Obrátím se k jejímu dílu, vstoupím do něj. Znesvětim ho. Nastal čas znesvěcení.

Znesvěcení

Nemá smysl tvrdit, že bylo dílo dobře, špatně nebo zkrátka pochopeno, leda bychom literární dílo vnímali jako dopis určený veřejnosti, jako poměrně průhledný dopis. Dílo však může vzdorovat stárnutí pouze tehdy, když v sobě dokáže obnovovat otázky, které ho posouvají dál, před sebe samé. Netvrdím tedy, že dílu Anandy Devi rozumím, ale jsem jedním z těch, kdo z něj čerpají významy, v kráse estetiky a v obsahu, jehož je tato estetika odrazem. Rozhodně bych neřekl, že jsem čtenářem Anandy Devi, nemůže si mě připsat mezi své čtenáře, jsem spíše ten, kdo vstupuje do jejího díla se svobodou milence okouzleného její estetikou, rozrývám ho, abych v jeho skulinách našel autorku samotnou, jež se tam možná skrývá, právě tam, kde cítím narůstající iluzi, že píše jen pro mě.

Právě tato iluze ze mě dělá muže, kterým se rád chlubím: muže, jenž znesvěcuje svou svatyni. Znesvětit své dílo?

Ano.

Když mluvím o znesvěcení, mám na mysli proces, při kterém zároveň s tím, jak v průběhu čtení vstupuji do jiného světa, uvolňuji veškeré intimní napětí vůči tomuto dílu. To znamená vše, co do něj vkládám – svou představivost, myšlenky i posedlosti, aniž by se však má pozornost odpoutala od díla, jež právě objevuji. Právě naopak, protože jsem zcela vtažen do tohoto díla, protože mě vtahuje jeho síla, uvádí tak do pohybu mnohé dimenze mé bytosti, především mé vnitřní já. Zcela se mu oddám, vnáším do něj, jako věrný do chrámu, mnoho věcí, jež mu nepatří, čímž ho vyjímám z jeho posvátnosti. Znesvěcuji ho, jelikož se před ním nestavím do tichého obdivu, vytvářím si s ním vztah, v němž jsem stejně důležitým prvkem jako ono samé, jako bych snižoval jeho božství z vertikální do horizontální polohy, v níž se společenství stává plodnějším. Ve chvíli, kdy do něj hluboce vstupuji, se stává zčásti mnou a já zčásti jím.

Velká díla čerpají svou posvátnost právě z tohoto znesvěcení.